

Dr. Manica Jakič Brezočnik, mag. Polona Šoln Vrbinc, mag. Ksenija Švalj

RAZVOJNI PROJEKTI KOT PRILOŽNOST ZA POSODOBITEV SISTEMA DELA Z OTROKI S POSEBNIMI POTREBAMI V REPUBLIKI SLOVENIJI

STANJE V SLOVENIJI

Vzgoja in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami se izvaja v skladu z Zakonom o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (Uradni list RS, št. 58/11, 40/12 – ZUJF in 90/12; v nadaljevanju ZUOPP-1) in predpisi, ki urejajo področje predšolske vzgoje, osnovnošolskega izobraževanja, poklicnega in strokovnega izobraževanja ter splošnega srednjega izobraževanja.

Vzgoja in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami temelji na ciljih in načelih, določenih v zakonih za posamezno področje vzgoje in izobraževanja, in na naslednjih ciljih in načelih:

- zagotavljanje največje koristi otroka,
- celovitost in kompleksnost vzgoje in izobraževanja,
- enake možnosti s hkratnim upoštevanjem različnih potreb otrok,
- vključevanje staršev, posvojiteljev, rejnikov in skrbnikov v postopek usmerjanja in oblike pomoči,
- individualiziran pristop,
- interdisciplinarnost,
- ohranjanje ravnotežja med različnimi področji otrokovega telesnega in duševnega razvoja,
- čim prejšnje usmeritve v ustrezen program vzgoje in izobraževanja,
- takojšnja in kontinuirana podpora in strokovna pomoč v programih vzgoje in izobraževanja,
- vertikalna prehodnost in povezanost programov,
- organizacija vzgoje in izobraževanja čim bližje kraju bivanja,
- zagotavljanje ustreznih pogojev, ki omogočajo optimalen razvoj posameznega otroka.

Skupine otrok s posebnimi potrebami po ZUOPP-1 so:

- otroci z motnjami v duševnem razvoju,
- slepi in slabovidni otroci oziroma otroci z okvaro vidne funkcije,
- gluhi in naglušni otroci,
- otroci z govorno-jezikovnimi motnjami,
- gibalno ovirani otroci,

- dolgotrajno bolni otroci,
- otroci s primanjkljaji na posameznih področjih učenja,
- otroci z avtističnimi motnjami ter
- otroci s čustvenimi in vedenjskimi motnjami.

Vsi ti otroci potrebujejo prilagojeno izvajanje programov vzgoje in izobraževanja z dodatno strokovno pomočjo ali prilagojene programe vzgoje in izobraževanja oziroma posebne programe vzgoje in izobraževanja.

Vzgoja in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami poteka po:

- programu za predšolske otroke s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo,
- prilagojenem programu za predšolske otroke,
- izobraževalnih programih s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo,
- prilagojenih izobraževalnih programih z enakovrednim izobrazbenim standardom,
- prilagojenih izobraževalnih programih z nižjim izobrazbenim standardom,
- posebnem programu vzgoje in izobraževanja za otroke z zmerno, težjo in težko motnjo v duševnem razvoju in drugih posebnih programih (v nadaljnjem besedilu: posebni program),
- vzgojnih programih.

V vzgojno-izobraževalnih programih s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo se glede na vrsto posebnih potreb v vrtcu lahko prilagodita organizacija in način izvajanja programa, v preostalih izobraževalnih programih pa tudi način preverjanja in ocenjevanja znanja in časovna razporeditev pouka, ter zagotovi dodatna strokovna pomoč. Zakon predvideva, da lahko otroci pridobijo do 5 ur dodatne strokovne pomoči na teden, od katerih mora biti vsaj ena ura svetovalnih storitev.

V prilagojenih programih z enakovrednim ali nižjim izobrazbenim standardom je prilagojeno celotno izvajanje programa, tudi normativi, otroci dobijo tudi dodatne ure specialnopedagoških dejavnosti.

V posebnih programih otroci ne pridobijo javnoveljavne izobrazbe, ampak potrdilo o usposabljanju.

Vzgojne programe izvajajo vzgojni zavodi in domovi za otroke s posebnimi potrebami, ki so samostojni, v okviru zavodov ali šol s prilagojenim programom.

Težje in težko gibalno ovirani ter slepi otroci, ki so usmerjeni v programe za predšolske otroke in izobraževalne programe s prilagojenim izvajanjem z dodatno strokovno pomočjo, lahko pridobijo pravico do stalne aličasne fizične pomoči, ki jo nudi spremljevalec, slabovidni otroci, otroci z okvaro vidne funkcije, dolgotrajno bolni, otroci z avtističnimi motnjami in otroci s čustvenimi in vedenjskimi motnjami pa izjemoma pravico dočasne fizične pomoči, ki jo izvaja spremljevalec pri posameznih dejavnostih, ki jih določi strokovna skupina v individualiziranem programu.

ZUOPP-1 predvideva še pravico do tolmača slovenskega znakovnega jezika za gluhe in naglušne otroke, ki se sporazumevajo v slovenskem znakovnem jeziku in so usmerjeni v programe za otroke s posebnimi potrebami.

Otroci s posebnimi potrebami, ki jim ni mogoče zagotoviti vzgoje in izobraževanja v kraju njihovega prebivališča in jim zaradi oddaljenosti prebivališča od kraja vzgoje in izobraževanja ni mogoče zagotoviti prevoza, se lahko vključijo v zavode za vzgojo in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami, socialnovarstvene zavode, domove učencev za otroke s posebnimi potrebami ali se namestijo v rejniško družino. Če so podane navedene okoliščine in je otrok s posebnimi potrebami usmerjen v prilagojen program za predšolske otroke, se lahko z odločbo o usmeritvi določi, da se namesto namestitve v zavod oziroma oddaje v rejništvo, otroku zagotavlja pravica do brezplačnega prevoza iz kraja prebivališča do kraja, kjer deluje zavod, in nazaj.

Dijakom, ki so z odločbo o usmeritvi opredeljeni kot težje ali težko gibalno ovirani ter ne morejo uporabljati javnega prevoza oziroma potrebujejo prilagojen prevoz, v skladu z zakonom, ki ureja uveljavljanje pravic iz javnih sredstev, pripada brezplačen prilagojen prevoz.

Bistvene težave na področju vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami izhajajo iz zaprtosti sistema, ki kot izhodišče za zagotavljanje pomoči otrokom s posebnimi potrebami postavlja zakonsko določene skupine otrok, ki jim na podlagi uvrstitve v eno ali več izmed teh skupin dodeljuje pravico do posameznih vrst pomoči. Tako zastavljenemu izhodišču morajo pri dodeljevanju pomoči otrokom slediti tudi strokovne komisije za usmerjanje. Ena izmed možnih oblik pomoči je dodatna strokovna pomoč, ki se lahko izvaja kot učna pomoč, kot pomoč pri

premagovanju primanjkljajev, ovir oziroma motenj in kot svetovalna storitev. Število ur dodatne strokovne pomoči na teden je v okviru zakonsko določenega obsega zapisano v odločbi o usmeritvi. To pomeni, da se izvajajo tedensko, največkrat zunaj oddelka, zato otrok redno manjka pri uri določenega predmeta, kar gotovo ni v njegovo korist. Želeli bi si fleksibilnejšo izvedbo, ki bi jo glede na potrebe posameznega otroka v nekem obdobju opredelila, spremljala, evalvirala in spreminjala strokovna skupina v vrtcu ali šoli v individualiziranem programu posameznega otroka.

Kot je že navedeno, imajo nekatere skupine otrok pravico do stalnega spremljevalca, ki ga sistemizirajo vrtci in šole, druge pa pravico dočasnega spremljevalca, ki pa ga mora šola zagotoviti v okviru svoje kadrovske zasedbe. To pomeni, da fizično pomoč otroku pri posameznih dejavnostih nudijo različne osebe na šoli, čeprav bi bilo strokovno utemeljeno, da otroku pomoč nudi ena in ista oseba. Tudi pri postopkih usmerjanja je še mnogo težav. Tako komisije za usmerjanje presojujejo le na podlagi dokumentacije in ne na podlagi pregleda otroka, postopki pa so pogosto dolgotrajni.

Posebno pozornost bo treba nameniti izobraževanju, usposabljanju in podpori strokovnih delavcev v vrtcu in šoli, saj ti opozarjajo, da imajo premalo znanja za delo z otroki s posebnimi potrebami v rednih vrtcih in šolah. V zadnjem času opozarjajo predvsem na problematiko otrok z avtizmom in še posebej otrok s čustvenimi in vedenjskimi težavami.

Poleg tega je treba povezati storitve, ki jih pri obravnavi otrok s posebnimi potrebami nudijo službe s strani vzgoje in izobraževanja, socialnega varstva in zdravstva.

RAZVOJNI PROJEKTI

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport (v nadaljevanju: ministrstvo) je na podlagi navedenih ugotovitev v programskem obdobju 2014–2020 predlagalo projekte, ki jih bo sofinanciral Evropski socialni sklad, v skupni višini več kot 15 milijonov evrov:

- Celostna zgodnja obravnava otrok s posebnimi potrebami in njihovih družin ter krepitev kompetenc strokovnih delavcev;
- Mreže strokovnih institucij za podporo otrokom s posebnimi potrebami in njihovim družinam;
- Celostna obravnava otrok s čustvenimi in vedenjskimi motnjami v vzgojnih zavodih;
- Spodbujanje socialne vključenosti otrok in mladih s posebnimi potrebami v lokalno okolje;
- Zaposlovanje asistentov za delo z otroki s posebnimi potrebami v vzgojno-izobraževalnih zavodih.

Zgodnja obravnava

Na področju zgodnje obravnave otrok s posebnimi potrebami smo na ministrstvu pripravili analizo stanja in izhodišča za sistemsko ureditev, ki temeljijo na obstoječem stanju, tujih izkušnjah, mnenjih strokovnjakov in potrebah uporabnikov.¹ Aktivno smo se vključevali tudi v pripravo pilotnega projekta zgodnje obravnave, katerega nosilec je po dogovoru med ministrstvi Ministrstvo za zdravje. Projekt je usmerjen k celostni zgodnji in multidisciplinarni obravnavi otrok s posebnimi potrebami in njihovih družin ter krepitvi kompetenc strokovnih delavcev, ki delajo z njimi.

Projekt med drugim sledi tudi strokovnim smernicam ministrstva, in sicer tako da bosta poleg okrepljenih multidisciplinarnih timov v razvojnih ambulantah, v sodelujočem vrtcu zaposlena dva strokovna delavca za zgodnjo obravnavo, ki bosta preizkušala model fleksibilne pomoči otrokom. S tem se želimo približati modelu, da bi lahko otroci v predšolskem obdobju na predlog multidisciplinarnega tima v razvojnih ambulantah, v katerem bo sodeloval tudi strokovnjak specialne pedagogike, brez postopkov usmerjanja prejeli pomoč v okolju, kjer živijo, torej v vrtcu ali pa doma. Hkrati pa bosta strokovna delavca za zgodnjo obravnavo lahko prepoznala različne težave pri otrocih, ki so vključeni v vrtec, in bosta nanje lahko pravočasno opozorila starše ter jih napotila v center za zgodnjo obravnavo.

Strokovni centri

Predloge za preureditev področja vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami je podala že skupina strokovnjakov, ki je pripravljala Belo knjigo vzgoje in izobraževanja, leta 2011. Predlagali so, da se za izboljšanje kakovosti izvajanja programov vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami ustanovi mreža:

1. strokovnih centrov,
2. podpornih centrov ter
3. referenčnih vrtcev in šol.

Inkluzivno izobraževanje oziroma vse večje vključevanje otrok s posebnimi potrebami v večinske (redne) šole zahteva vzpostavitev strokovnih centrov, pri čemer je treba ustrezno spremeniti oziroma prilagoditi organiziranost in strukturo osnovnih šol s prilagojenim programom ter zavodov za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami, ki se bodo preoblikovali v strokovne centre, ter spremeniti oziroma prilagoditi organiziranost in strukturo vrtcev in rednih šol, ki bodo koristile pomoč strokovnih centrov.²

Organizacijsko in vsebinsko načrtno povezanih vrtcev in šol, ki bi predstavljali mrežo potrebnih podpornih institucij za otroke s posebnimi potrebami, v Sloveniji še ni. Prilagojene programe za otroke z motnjami v duševnem razvoju, gluhe in naglušne, slepe in slabovidne otroke, otroke s čustvenimi in vedenjskimi motnjami, otroke z govorno-jezikovnimi motnjami ter gibalno ovirane otroke v Sloveniji danes izvajajo večinoma specializirane šole. Nekateri otroci iz zgoraj navedenih skupin, razen otrok z motnjami v duševnem razvoju, so usmerjeni tudi v program s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo, ki ga izvajajo redne šole in vrtci. Med specializiranimi šolami praviloma ni izmenjave strokovnjakov, vsaka specializirana ustanova izvaja programe le za eno ali največ dve skupini otrok s posebnimi potrebami. Medsebojne izmenjave znanja in izkušenj niso sistemsko urejene, zato je sodelovanje prepuščeno iniciativam posameznih šol. Redne šole, ki jih obiskujejo naštetih otroci s posebnimi potrebami, pogosto ne zadostijo pogojem za ustrezno oblikovanje šolskega okolja, ki ga zahteva posamezna skupina otrok s posebnimi potrebami (Bela knjiga 2011: 285).

Enega ključnih premikov k boljšemu izvajanju procesa inkluzije bi bilo mogoče doseči z organizirano oblikovano mrežo vrtcev in šol, ki bi omogočila ustrezno predšolsko in šolsko okolje vsem skupinam otrok s posebnimi potrebami čim bližje domu. Ustrezno predšolsko in šolsko okolje v tem kontekstu pomeni ustrezne prilagoditve in poučevanje ter ustrezno specialnopedagoško in rehabilitacijsko pomoč otrokom s posebnimi potrebami glede na naravo njegovih vzgojno-izobraževalnih potreb in potreb, katerih zadovoljitev pomeni večjo kakovost njegovega življenja in dela. Hkrati bi omogočili ustrezno porazdeljenost strokovnjakov za posamezne skupine otrok s posebnimi potrebami, sodelovanje vzgojiteljev, učiteljev in drugih strokovnjakov med strokovnim in podpornim centrom, referenčnimi vrtci in šolami ter spremljanje razvoja in napredka otroka v danem predšolskem ali šolskem okolju (Bela knjiga 2011: 287).

Za vzpostavitev strokovnih centrov oziroma zavodov, ki izvajajo posebne strokovne naloge, kot strokovne centre definira ZUOPP-1, smo na ministrstvu razpisali pilotni projekt Mreže strokovnih institucij za podporo otrokom s posebnimi potrebami in njihovim družinam.

S pilotnim projektom želimo vzpostaviti mrežo podpornih institucij ter ugotoviti kadrovske in druge vire, ki so potrebni za delovanje strokovnega centra. Ugotoviti moramo primerne normative in povprečje potrebnih sredstev za

¹ Šoln Vrbinc, P., Jakič Brezočnik in M., Švalj, K. (2016). Zgodnja obravnava – izhodišča za sistemsko ureditev.

² Šoln Vrbinc, P., Švalj, K. in Jakič Brezočnik, M. (2016). Strokovni centri – Mreža strokovnih institucij (izhodišča za sistemsko ureditev).

zagotavljanje podpore inkluziji. Želeli bi, da bi se v praksi preizkusil tudi sistem nudenja dodatne strokovne pomoči v obliki fleksibilnega obsega na letni ravni z oblikovano metodologijo plačil.

Namen javnega razpisa je otrokom in mladostnikom s posebnimi potrebami z mrežnim pristopom zagotoviti optimalen razvoj, razvijanje kompetenc in jih v skladu z zmožnostmi pripraviti na samostojno življenje oziroma trg dela. V ta namen bodo vzpostavljene t. i. enotne točke oziroma centri, kjer bodo tako starši kot strokovni delavci lahko pridobili informacije s strani strokovno usposobljenih oseb. Integracija v redno izobraževanje je ključna, saj tako omogočamo pomoč rednim vrtcem in šolam pri vključevanju otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami.

Dejavnosti strokovnega centra v okviru pilotnega projekta bodo:

- nudenje pomoči otrokom oziroma mladostnikom z razvojnimi zaostanki in otrokom oziroma mladostnikom z rizičnimi dejavniki v porodnišnici, pri obravnavi v okviru razvojnih ambulant in vrtcev. Ob sodelovanju z vrtcem se bo pomoč lahko izvaja v vrtcu, v strokovnem centru ali na domu. V program pomoči se bodo vključevali strokovnjaki različnih področij, kateri, pa bo odvisno od individualnih potreb otroka oziroma mladostnika;
- oblikovanje tesnejših povezav med strokovnim centrom ter vrtci in šolami ter podpora inkluzivnemu izobraževanju s pomočjo svetovanja, izvajanja konkretne pomoči in izobraževanja;
- zagotavljanje dodatne strokovne pomoči za premagovanje primanjkljajev, ovir oziroma motenj in svetovalne storitve, vendar v okviru pilotnega projekta le dodatnih ur, ki ne izhajajo iz odločb o usmeritvi.

Temeljni cilji pri zagotavljanju te pomoči so:

- visoka strokovnost, timsko delo, izvajanje pomoči v razredu z učiteljem in drugimi sovrstniki otroka, fleksibilnost sistema in zagotavljanje izvajalcev različnih profilov;
- nudenje pomoči pri načrtovanju in izdelavi ter spremljanju in evalvaciji individualiziranega programa;
- svetovanje šolam pri organizaciji pouka, pripravi učnih gradiv, preizkusov znanja ter motivaciji za učenje. Pomoč pri vključitvi otroka oziroma mladostnika v skupino oziroma oddelek, pri razvijanju pozitivne samopodobe in iskanju močnih področij otroka oziroma mladostnika;
- skrb za razvoj znanja strokovnih delavcev;

- organiziranje in izvajanje seminarjev in delavnic za družine z otroki oziroma mladostniki s posebnimi potrebami, strokovne delavce ter druge zainteresirane javnosti, npr.: nevladne organizacije, izvajalci zunajšolske dejavnosti, strokovnjaki drugih področij ipd.;
- razvoj in izposoja didaktičnih pripomočkov;
- aktivno vključevanje v svetovanje in podporo vrtcu ali šoli pred sprejemom otroka in v celotnem obdobju njegovega izobraževanja, tako da:
 - sodeluje z vrtcem, osnovno šolo, zavodom za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami,
 - sodeluje s svetovalno službo osnovne šole pri prehodu v srednješolsko izobraževanje,
 - nudi pomoč pri izbiri poklica oziroma poklicni orientaciji,
 - nudi pomoč srednji šoli pri vzpostavitvi podpornega okolja za dijaka (predstavitve dijaka in njegovih posebnih potreb učiteljskemu zboru in razredu, svetovanje pri pripomočkih in opremi, pri pripravi individualiziranega programa ipd.),
 - nudi pomoč v času prehoda v višje in visokošolsko izobraževanje,
 - nudi pomoč pri usposabljanju za delo,
 - nudi pomoč pri prehodu na trg dela;
- izvajanje drugih oblik terapij in dejavnosti v skladu z veljavnimi predpisi (npr. glasbene, športne, plesne dejavnosti, hipoterapije in druge terapije z živalmi, svoje delovanje lahko širi tudi z drugimi dejavnostmi, projekti ali v povezavi z drugimi resorji).

Cilji javnega razpisa so:

- vzpostavitev nacionalne mreže strokovnih institucij,
- opredelitev normativov in standardov v okviru evalvacije pilotnega projekta ter
- priprava modela systemske ureditve.

Vzpostavili bomo:

- 4 strokovne centre za celotno državo glede na posamezne skupine otrok s posebnimi potrebami v skladu z ZUOPP-1:
 - 1 center za gluhe in naglušne otroke ter otroke z govorno-jezikovnimi motnjami,
 - 1 center za otroke z avtističnimi motnjami,
 - 1 center za gibalno ovirane otroke,

- 1 center za slepe in slabovidne otroke, otroke z okvaro vidne funkcije ter otroke s primanjkljaji na posameznih področjih učenja

in

- 6 centrov po območjih znotraj kohezijske regije, pri čemer vsak center vključuje otroke in mladostnike z motnjami v duševnem razvoju s posameznega območja, in sicer 4 strokovni centri v vzhodni kohezijski regiji in 2 strokovna centra v zahodni kohezijski regiji.

Poleg tega bodo za izobraževanje strokovnih delavcev za podporo inkluziji s pomočjo inkluzivnih timov namenjena dodatna sredstva, pri čemer sledimo načelu, da se posamezna izobraževanja izvedejo v vrtcu ali na šoli, v katero se vključi otrok s posebnimi potrebami. Glede na njegovo težavo, oviro oz. motnjo, se izobraževanje, prilagojeno za tega otroka, izvede za ves strokovni zbor oziroma za vse strokovne delavce, ki bodo delali z njim.

Vzgojni zavodi

Razmišljanja o slovenskem razvoju vzgojnih zavodov sta v članku predstavila dr. Krajncan in mag. Šoln Vrbinc.³ Glede njihovega položaja, populacije, potreb in vizije sta anketirala 10 zavodov. Anketne vprašalnike so izpolnile vse ravnateljice in vsi ravnatelji vzgojnih zavodov, torej deset. Vprašanja so bila odprtega tipa (splošna začetna, pojasnjevalna, o argumentih in predlogih).

Posnetek stanja oziroma razmišljanja vzgojnih zavodov, stanovanjskih skupin in mladinskih domov nam daje zelo heterogeno sliko predstav, potreb in zaznavanja tako njih kot subjektov vzgojnega dela, svojega poslanstva, kot celotne mreže zunaj družinske institucionalne pomoči. Rezultati so pokazali, da je v vzgojnih zavodih psihiatrično obravnavanih skoraj polovica otrok, kar je sicer primerljivo z evropskimi državami, vendar se zdi, da se za njih ne najde ustrezne pomoči.

V okviru raziskave je bilo ugotovljeno, da ni definiranih standardov, katere informacije bi morale prejeti ustanove pred sprejemom otroka. Diferenciacija naših ustanov je tako rekoč nespremenjena od njihove ustanovitve. Spremembe so bile v glavnem vezane na transformacijo določenih ustanov iz zavodskega tipa v obliko stanovanjskih skupin in morebiti v razširitev na osnovno in srednješolsko populacijo in ene ustanove iz ruralnega področja v mestno. Konceptualne zasnove prav tako ne kažejo bistvenih razlik.

Avtorja menita, da bi bila v prihodnje nujna reorganizacija celotne mreže in eksperimentalno vzpostavljanje nove, bolj diferencirane, konceptualno razgibane fleksibilne in v potrebe otroka usmerjene mreže pomoči.

Sklepno raziskava ponuja razmišljanje, da je nujna skupna strokovna zahteva, da se izpelje globalna reforma mreže vzgojnih zavodov, njihova konceptualna prenova, ustreza diferenciacija in ureditev zakonodaje, ki bo usmerjena v otrokove potrebe in v tej smeri v prožne oblike pomoči.

V vzgojnih zavodih, mladinskih domovih in stanovanjskih skupinah (v nadaljevanju: vzgojni zavodi) je danes okoli 450 otrok in mladostnikov, še leta 2012 jih je bilo 397. Te ustanove je država ustanovila z namenom, da otrokom in mladostnikom, starim od 8 do 18 let, ki imajo težave pri odraščanju in prilagajanju socialnemu okolju, doma pa nimajo ustreznih pogojev za življenje, nudijo ustrezno pomoč v instituciji.

Vsi otroci in mladostniki, ki bivajo v zavodih, so vključeni v osnovnošolsko ali srednješolsko izobraževanje. Po odhodu iz teh zavodov se jih večina vrne k staršem ali skrbnikom, nekaj manj kot desetina pa jih je napotenih v stanovanjske skupine ali v drug vzgojni zavod. Ob bivanju v zavodu je nujno delo z njihovimi starši.

Nekateri otroci s čustvenimi in vedenjskimi motnjami ne prenesejo institucionalne oblike dela in so zato agresivni, neprestano begajo in so ves čas izpostavljeni nevarnosti. Za nekatere od teh bi bila rešitev v drugačnih oblikah dela, ki bi jih želeli preizkusiti in evalvirati v času projekta. Nujna je vzpostavitev manjših enot, ki bodo omogočale timski pristop, ki pa bo prilagojen individualnim potrebam posameznikov. Tako lahko zmanjšamo tudi kasnejše socialne ter druge težave otrok in mladostnikov. Več pozornosti je treba nameniti tudi otrokom s čustvenimi in vedenjskimi težavami, ki še niso v vzgojnih zavodih, ampak bivajo doma in obiskujejo redne šole. Če bi preventivno delovali v družini in šoli, namestitev morda ne bi bila potrebna.

Prav iz tega razloga smo na Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport imenovali delovno skupino, ki jo je vodila mag. Polona Šoln Vrbinc, preostali člani pa so bili Olga Rupnik Krže, dr. Mitja Krajncan, Boštjan Bajželj, dr. Manica Jakič Brezočnik, mag. Andrej Gregorač in mag. Ksenija Švalj. Pripravljena so bila izhodišča za sistemsko ureditev delovanja vzgojnih zavodov.⁴ Na osnovi teh izhodišč ministrstvo pripravlja javni razpis, ki bo omogočal vzpostavitev strokovnih centrov za delo z otroki s čustvenimi in

³ Kranjčan, M., Šoln Vrbinc P. (2015). Med preteklostjo in prihodnostjo zavodske vzgoje. V: A Kobolt (ur.), Moči, izzivi, vizije vzgojnih zavodov (str. 11–33). Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani.

⁴ Šoln Vrbinc, P., Jakič Brezočnik, M. in Švalj, K. (2016): Vzgojni zavodi – izhodišča za sistemsko ureditev.

vedenjskimi motnjami »Celostna obravnava otrok s čustvenimi in vedenjskimi motnjami v vzgojnih zavodih«.

Namen javnega razpisa bo vzpostavitev strokovnih centrov za podporo otrokom in mladostnikom s čustvenimi in vedenjskimi motnjami z namenom, da ob ustrezni pomoči in podpori v skupnosti čim dlje ostanejo v svojem lokalnem okolju in da se del tistih, ki so zdaj v institucijah, čim prej vrne v lokalno okolje oziroma skupnost.

Cilj projekta bo podpora razvoju in izvajanju različnih aktivnosti preventive v vzgojno-izobraževalnih zavodih in družinah ter novih oblik dela v zavodih za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami za otroke in mladostnike s čustvenimi in vedenjskimi motnjami z namenom najučinkovitejše vrnitve v domače okolje, v družbo oziroma v samostojno življenje.

Spodbujanje socialne vključenosti otrok in mladih s posebnimi potrebami v lokalno okolje

Projekt Spodbujanje socialne vključenosti otrok in mladih s posebnimi potrebami v lokalno okolje se je v prejšnji evropski finančni perspektivi že izvajal in je bil zelo uspešen, zato ga Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport v tej perspektivi širi in nadgrajuje.

Za uspešno vključevanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami in razvoj njihovih potencialov do te mere, da so lahko kar se da samostojni in se vključujejo v vsakdanje življenje in/ali na trg dela, so potrebni usposobljeni strokovni delavci, ustrezne prilagoditve in pripomočki. Pomembno je dobro razvito podporno okolje, ki skrbi za celovito obravnavo otroka s posebnimi potrebami, najpomembnejša pa je njegova matična družina oz. izobraženi starši. V skladu s Konvencijo o otrokovih pravicah iz leta 1989 morajo vsi organi pri svojem delu uporabiti načelo največje koristi otroka. To na področju dela z otroki s posebnimi potrebami pomeni, da se zagotavlja zgodnja in takojšnja pomoč, pri čemer je treba upoštevati različne potrebe otroka, ki omogočajo njegov optimalni razvoj. Pri obravnavi otroka je treba zagotoviti čim večjo strokovnost dela, kar lahko dosežemo le z vključitvijo strokovnjakov različnih strok in tako zagotovimo interdisciplinarno obravnavo otroka. S takšnim pristopom pa se otroku s posebnimi potrebami zagotavlja najboljša možna pomoč, ki omili ali celo odpravi njegove primanjkljaje.

V okviru projekta bomo sofinancirali aktivnosti, namenjene razvoju novih modelov oz. prilagoditev in nadgradnji modelov za povečevanje zmožnosti socialnih in poklicnih kompetenc otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami. S tem bomo te otroke in mladostnike spodbudili k večjemu vključevanju v širšo lokalno skupnost ter ustvarjali

priložnosti za delovna okolja in s tem za bolj kakovostno samostojno oz. neodvisno življenje.

Namen javnega razpisa je torej povečevanje zmožnosti socialnih in poklicnih kompetenc otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami, ki bi jih dosegli z naslednjimi aktivnostmi:

- nadgradnja obstoječih tranzicijskih modelov za gibalno ovirane otroke in mladostnike (<http://www.cirius-kamnik.si/projekti>, http://www.cirius-kamnik.si/uploads/cms/file/Knjige%20in%20clanki/Tranzicijski%20model%20prelom_compressed.pdf, <http://www.cirius-vipava.si/center/projekti/pduo-program-dodatnega-usposabljanja-odraslih-ter-Tranzicijski-model-program-dodatnega-usposabljanja-odraslih-PDUO-CIRIUS-Vipava> (urednik Erna Žgur, 2015)) ter razvoj novih modelov oz. prilagoditev in nadgradnja modelov na podlagi preteklih izkušenj še za druge skupine otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami,
- oblikovanje programov modularnih in drugih oblik izobraževanja oz. usposabljanja z namenom socialne vključenosti v širše okolje in spodbujanja znanja, višje izobrazbe in vseživljenjskega učenja,
- različne aktivnosti za otroke in mladostnike s posebnimi potrebami, predvsem spodbujanje socialnih in kulturnih kompetenc ter s posebnim poudarkom na poklicnih kompetencah,
- povezovanje šol oz. zavodov z lokalnim okoljem ter vsemi pristojnimi deležniki (npr.: nevladne organizacije, ki delajo z otroki in mladostniki s posebnimi potrebami, občine, obrtno-gospodarske zbornice itd.) ter starši,
- oblikovanje mreže deležnikov, ki lahko tej ranljivi skupini pomagajo pri večjem socialnem vključevanju ter morebitnih priložnosti za vstop v delovno okolje,
- usposabljanje izvajalcev (zaposleni pri upravičencu in konzorcijskih partnerjih) za kakovostno izvedbo aktivnosti, ki bodo pripomogle k vključevanju otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami v lokalno okolje.

Glede na navedeno ter predvsem z namenom, da se institucije med seboj povezujejo, v okviru javnega razpisa predvidevamo vzpostavitev konzorcija. Vsak konzorcij mora sestavljati zavod za vzgojo in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami, osnovna šola s prilagojenim programom in vsaj ena nevladna organizacija, ki se ukvarja s področjem otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami. Kot konzorcijski partnerji pa lahko sodelujejo tudi srednje šole, ki izvajajo programe nižjega poklicnega izobraževanja,

ter druge ustanove, ki lahko s svojim delom in udejstvanjem pripomorejo k izvajanju projekta (npr.: občine, obrtne zbornice itd.).

Zaposlovanje asistentov v vzgoji in izobraževanju ter sodelovanje z nevladnimi organizacijami

Predmet obeh javnih razpisov je sofinanciranje aktivnosti, namenjenih povečevanju zmožnosti zaposljivosti brezposelnih mladih starih od 15 do 29 let, ki imajo končano najmanj srednjo splošno in strokovno izobrazbo, ki bodo v pomoč otrokom in mladostnikom s posebnimi potrebami v njihovem izobraževalnem procesu.

V Sloveniji je bilo v šolskem letu 2015/2016 nekaj več kot 1300 otrok s posebnimi potrebami vključenih v vrtece, v redne osnovne šole 10.000 otrok, v šole s prilagojenim programom in zavode za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami nekaj več kot 4000 učencev in v srednje šole 4200 dijakov. Pomoč v vrtcu ali šoli je opredeljena z odločbo o usmeritvi, ki temelji na strokovnem mnenju komisije za usmerjanje. Vrtci in šole se v zadnjem času intenzivno srečujejo z otroki s čustvenimi in vedenjskimi težavami, nekateri še nimajo odločbe usmeritvi ali pa niso usmerjeni kot otroci s čustvenimi in vedenjskimi motnjami, drugi čakajo na spremembo odločb o usmeritvi, vsi pa potrebujejo pomoč. Zato smo predvideli, da bi mladim pomagali pri vključevanju na trg dela ter ob tem pomagali otrokom.

Zaposlovanje asistentov za delo z otroki s posebnimi potrebami v vzgojno-izobraževalnih zavodih

Ukrep prinaša nove zaposlitve mladim brezposelnim, starim do 29 let, s katerimi se na področju vzgoje in izobraževanja odzivamo na potrebe vzgojno-izobraževalnih zavodov na področju dela z otroki s posebnimi potrebami. Gre za zaposlitev, ki ni na ravni strokovnega delavca, brezposelnim s končano najmanj srednjo splošno in strokovno izobrazbo pa prinaša možnost za zaposlitev in pridobivanje znanj in kompetenc pri delu z otroki s posebnimi potrebami.

Z ukrepom, ki prinaša 200 novih delnih zaposlitev v letu 2017/2018 mladim brezposelnim, bomo pridobili pomembne izkušnje za sistemsko ureditev tega dela pomoči. Asistent za delo z otroki s posebnimi potrebami bo lahko v okviru projekta vključen v vzgojno-izobraževalno delo, vendar ne kot strokovni delavec, temveč kot nekdo, ki bo prisoten v razredu oziroma skupini, in bo po navodilih strokovnega delavca pomagal otroku s posebnimi potrebami tako, da

mu bo pomagal slediti pouku, ga spodbujal, nudil pomoč pri zapisovanju učne snovi, če bo treba, se bo z njim za krajši čas, ki bi ga otrok potreboval npr. za umiritev ali počitek, odmaknil iz razreda, nudil pomoč strokovnemu delavcu, kadar ta presodi, da je to potrebno, npr. če otrok s svojim vedenjem ogroža sebe ali druge. Njegova vloga bo povezovalna, tako da se z njegovo prisotnostjo ne bo ustvarjala ali spodbujala segregacija. Lahko bo otrokov zaupnik. Po navodilih strokovne skupine bo pomagal pri uporabi didaktičnih pripomočkov ipd. Naloge asistenta glede na potrebe posameznega otroka podrobneje opredelila strokovna skupina prijavitelja (vrtec, šola).

Spodbujanje sodelovanja vzgojno-izobraževalnih zavodov z nevladnimi organizacijami na področju dela z otroki s posebnimi potrebami

Večina vzgojno-izobraževalnih zavodov tudi aktivno sodeluje z nevladnimi organizacijami, predvsem prek staršev ali pri pomoči posameznim otrokom. Z ukrepom, v okviru katerega bo 50 novih delnih zaposlitev v letu 2017/2018, želimo nevladne organizacije, ki delujejo na področju dela z otroki s posebnimi potrebami in imajo veliko znanja, aktivneje povezati z našimi vzgojno-izobraževalnimi zavodi z namenom izmenjati izkušnje in znanje. Bistven prispevek bo izvajanje inovativnih oblik sodelovanja in izmenjava izkušenj med vrtcem, šolo, zavodom in nevladno organizacijo na način, da se spodbuja zaposlovanje mladih in s tem prispeva k znižanju brezposelnosti in pridobivanju izkušenj ter kompetenc za nadaljnje zaposlovanje. Od tega imajo korist predvsem otroci s posebnimi potrebami in njihove družine.

SKLEP

V vseh predhodno opisanih projektih so predvidene evalvacije, pri vzgojnih zavodih celo s tujimi strokovnjaki, ki bodo pokazale, katere od predlaganih rešitev so ustrezne, katere je treba nadaljevati, nadgraditi, reducirati, prekiniti, v prihodnje spremeniti ali popraviti.

Ministrstvo bo z izvajalci projektov pripravilo zaključne konference za izmenjavo praks, izkušenj in informacij.

Z ugotovitvami evalvacij projektov bodo oblikovana strokovna izhodišča, na podlagi katerih bomo lahko pripravili sistemske rešitve za ureditev vzgoje in izobraževanja otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami, čemur bodo lahko sledile ustrezne zakonodajne spremembe.

VIRI IN LITERATURA

Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji (2011). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.

Konvencija o Otrokovih pravicah (2009). M. Vojnovič, A. Otavnik, A. Pleško. Ljubljana: Unicef Slovenija.

Kranjčan, M. in Šoln Vrbinc, P. (2015). Med preteklostjo in prihodnostjo zavodske vzgoje. V: A. Kobolt (ur.), Moči, izzivi, vizije vzgojnih zavodov (str. 11-33). Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani.

Spletna stran: (<http://www.cirius-kamnik.si/projekti>, http://www.cirius-kamnik.si/uploads/cms/file/Knjige%20in%20clanki/Tranzicijski%20model%20prelom_compressed.pdf, <http://www.cirius-vipava.si/center/projekti/pduo-program-dodatnega-usposabljanja-odraslih> (dostopno 18. 3. 2015).

Šoln Vrbinc, P., Jakič Brezočnik, M. in Švalj, K. (2016). Zgodnja obravnava – Izhodišča za sistemsko ureditev. Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport.

Šoln Vrbinc, P., Švalj, K. in Jakič Brezočnik, M. (2016). Strokovni centri – Mreža strokovnih institucij. Dostopno na spletni strani Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport.

Šoln Vrbinc, P., Jakič Brezočnik, M. in Švalj, K. (2016). Vzgojni zavodi – Izhodišča za sistemsko ureditev. Dostopno na spletni strani Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport.

Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (Uradni list RS, št. 58/11, 40/12 in 90/12).

Žgur, E. (2015). Tranzicijski model – program dodatnega usposabljanja odraslih PDUO/CIRIUS Vipava: Vipava – Center za izobraževanje, rehabilitacijo in usposabljanje.